

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 64., BR. 3. – 4., 81. – 160., ZAGREB, lipanj – listopad 2017.

Hrvatski se jezik voli znanjem.

IZ ZNAČENJSKE POVIJESTI TEMELJNIH ASPEKTOLOŠKIH POJMOVA

Leopold Auburger

Glagolska morfološka kategorija ‘vida’ u slavenskim jezicima

U morfološkom ustroju hrvatskoga jezika postoji, kako je poznato, jedna glagolska morfološka kategorija, koja je kao gramatička kategorija u neslavenskim jezicima, među njima također u njemačkom, sasvim nepoznata. To je kategorija ‘vida’ sa svojim objema potkategorijama ‘nesvršeni vid’ i ‘svršeni vid’. Ta je kategorija jedno od temeljnih i bitnih razlikovnih svojstava gramatike slavenskih zasebnih jezika.¹ Iz toga proizlazi, među inim, da se toj kategoriji u međujezičnim dodirima mora posvetiti posebna pozornost. Ovisno o povijesnim i jezičnopolitičkim prilikama ispravna uporaba i osnovno značenjsko razumijevanje kategorije ‘vida’ može pod utjecajem neslavenskih jezika läbavjeti i na kraju se potpuno izgubiti.

Jezičnopovijesno u tom su pogledu problematična dugotrajna razdoblja međujezičnih dodira hrvatskoga i poljskoga jezika najprije s latinskim, a kasnije s njemačkim jezikom jer su oni bili u tom odnosu funkcionalno obuhvatni, službeni i prevladavajući dodirni jezici. Isto vrijedi u sadašnjosti glede utjecaja hegemonijalnoga

¹ Za teoriju slavenske gramatičke kategorije ‘vida’ i njezinih dviju potkategorija te za dotičnu nazivoslovnu i pojmovnu povijest vidi kao pregled: Isačenko, 1968., str. 347. – 385.; isti 2003., 131. – 132.; isti 1960.

američko-engleskoga jezika. Što se tiče potonjega, treba imati na umu da engleski naziv *aspect* u gramatici engleskoga jezika znači sasvim drugo nego aspektološki naziv *aspekt* (njemački: *Aspekt*) kao posuđena istoznačica za naziv *vid*.

Morfološka kategorija 'vida' pripada glagolima odnosno njihovim oblicima kao cjelovitim riječima, i to svim oblicima dotičnih pojedinačnih glagola. Prvorazredni je hrvatski gramatički naziv za tu kategoriju imenica *vid*, čije je općejezično značenje 'osjetilo koje očima služi da vide; osjet koji nastaje odraživanjem receptora za svjetlo na mrežnici oka' (njemački: 'Gesichtssinn; visuelles Bild'). Uz naziv se *vid* drugotno još rabi kao posuđenica iz latinskoga naziv *aspekt*. Stručnojezičnomu značenju naziva *vid*, naime 'forma, način gledanja, motrenja, pažnja' odgovara na njemačkom značenje 'Anschauungsform, Art der Hinsicht', a oba se značenja slažu sa značenjem izvorne latinske riječi *aspectus*, od koje posuđenice poput naziva *aspekt* (njemački: *Aspekt*) i potječu. Uostalom, hrvatski je naziv *vid* po izrazu i značenju jednak s odgovarajućim nazivima u drugim slavenskim jezicima, kao na primjer u ruskom nazivoslovlju s nazivom *вуд*.

Ipak, budući da je teorijsko poimanje kategorije 'vida' u slavistici donekle različito, treba uvijek točno provjeriti jesu li u danom slučaju temeljni aspektološki nazivi stvarno rabljeni u smislu morfološke kategorije 'vida' ili ne; u potonjem su slučaju najčešće rabljeni kao nazivi za kategoriju 'način vršenja glagolske radnje' odnosno 'akcionsart'.

Iz povijesti aspektološkoga nazivoslovlja

Prema disertaciji Anne Katarzyne Młynarczyk o vidskim parovima u poljskom jeziku njemački je glagolskomorfološki naziv *Aspekt* uveden u slavističko nazivoslovlje kao prevedenica ruskoga naziva *вуд*. Autorica upućuje i na to da se ruski naziv *вуд* nalazi već u gramatici crkvenoslavenskoga jezika Meletija Smotryč'koga iz 1619.² Međutim, podrobnije provjeravanje uporabe naziva *вуд* u toj gramatici pokazuje da Smotryč'kyj nikako ne rabi imenicu *вуд* kao glagolskomorfološki na-

² Usp. Młynarczyk, 2004., str. 35.; Smotryč'kyj 1619.; normirani se gramatikom Meletija Smotryč'koga crkvenoslavenski jezik stručno zove *novocrkvenoslavenski* ili *sinodalni crkvenoslavenski jezik*. Meletij je Smotryč'kyj (ok. 1578. – 1634.) bio ukrajinski znanstvenik i od 1620. do 1628., dok nije prešao na unijatsku Ukrajinu grkokatoličku crkvu, pravoslavni biskup (eparh) Polocke eparhije. Njegova je gramatika 1648. uz nekoliko promjena anonimno pretiskana u Moskvi. Godine 1721. Feodor Polikarpov Orlov obradenu ju je ponovno izdao u Moskvi. To je izdanje postalo mjerodavnom gramatikom „novocrkvenoslavenskoga“ ili „sinodalnoga crkvenoslavenskoga“ jezika. Kao takva je vrijedila manje-više do kraja 19. stoljeća u cijelom slavenskom pravoslavnom svijetu, pri tome posebice za Rusku pravoslavnu crkvu i za Rumunjsku pravoslavnu crkvu. Pokušaj franjevca Rafaela Levakovića (ok. 1590. – 1650.) u okviru vatikanske politike sjedinjenja pravoslavaca u Hrvatskoj s Katoličkom crkvom taj novocrkvenoslavenski uvesti u hrvatsku glagoljašku liturgiju nije bio prihvaćen ni od glagoljaškoga klera ni od tadašnjega katoličkoga puka. Za crkvenoslavenski jezik Ruske pravoslavne crkve to izdanje iz 1721. uz određene prilagodbe ruskomu jeziku vrijedi do danas kao normativna gramatika.

ziv i stoga također ne kao aspektološki naziv ili kao naziv u vezi s pojmom 'načina vršenja glagolske radnje', a ni u vezi s glagolskomorfološkom kategorijom 'vremena'. Značenje je naziva *вид* kod Smotryc'koga isto kao jedno značenje te riječi u suvremenom ruskom jeziku, naime opći pojam 'vrsta' (njemački: 'Art, Spezies'). Nadređeni mu je pojam 'rod, genus' (ruski: 'род'; njemački: Gattung).

Suglasno sa stvarnim značenjem naziva *вид* u Smotryc'koga, taj se naziv rabi u njegovoj gramatici isto tako u prikazu morfologije imenica (str. 27. – 28.) kao u prikazu morfologije zamjenica (str. 94.), glagola (str. 116.) te priloga (str. 185.). Pri tome kategorija 'vida' ima dvije neposredne potkategorije, koje Smotryc'kyj razlikuje po tvorbenomu kriteriju kao, s jedne strane, „первообразный вид“, mjestimice nazvanu također „совершенный вид“ (str. 20.; 116.); u tu se potkategoriju uvrštavaju prvotne, izvorne, netvorene riječi; a s druge strane potkategoriju „производный вид“, u koju se uvrštavaju tvorenice kao na primjer izvedenice i složenice. Obje se potkategorije dalje razdjeljuju po različitim kriterijima u niže potkategorije.

Nadređena je glagolskoj kategoriji 'vrste' (izvorno: *вид*) kao kategorija 'roda, genusa' sama kategorija 'glagol' (izvorno: *глаголь*), znači kategorija 'glagol' kao vrsta riječi. Primjeri su izvornih glagola *чести, чту*, koji znači 'čitati', i *творити, творю*. Kao tvorenice navode se s jedne strane nēprelazni glagoli s općim medialnim značenjem nastajanja odnosno rasta, primjerice, glagol *теплюю (теплѣти* 'ugrijavati se'); a s druge strane učestali, iterativni glagoli. Prva se skupina naziva „[производный] начинателный [вид]“; drugu skupinu Smotryc'kyj naziva „[производный] оучащателный [вид]“.³

U razvitku je slavističkoga jezikoslovlja gramatika novocrkvenoslavenskoga jezika Meletija Smotryc'koga bila od znatnog pojmovnog utjecaja. Stoga treba istaknuti da ta gramatika ne sadrži ni aspektološku kategoriju 'vida' ni glagolskomorfološku odnosno leksikološku kategoriju 'načina vršenja glagolske radnje'. Prvi je rabio imenicu *вид* kao glagolskomorfološki naziv za kategoriju 'načina vršenja glagolske radnje' Nikolaj Ivanovič Greč u svojoj gramatici Prostrannaja russkaja grammatika iz 1827. godine.⁴

Prvorazredni su hrvatski nazivi za obje potkategorije kategorije 'vida' *nesvršeni vid*, na njemačkom *unvollendeter Aspekt*, i *svršeni vid*, njemački *vollendeter Aspekt*. Odgovarajući su ruski nazivi *несовершенный вид* odnosno *совершенный вид*. Kao drugotni se hrvatski nazivi rabe posuđenice iz latinskoga *imperfektivni (vid ili aspekt)* i *perfektivni (vid ili aspekt)*.⁵ U ruskom se aspektološkom nazivoslovlju posuđenice iz latinskoga samo rijetko rabe. U poljskom nazivoslovlju nazivi za obje potkategorije glase *niedokonany aspekt* (hrvatski: *nesvršeni vid*), i *dokonany aspekt*

³ Usp. Smotryc'kyj, 1619., str. 20.; 116.

⁴ Vidi: Młynarczyk, 2004., str. 35.

⁵ Vidi: Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika, 2007., str. 499.: t. 1021.; Hrvatska gramatika, 1997., str. 225.: t. 612.; Katičić, 2002., str. 51.: t. 91.; Jelaska-Opačić, 2005., str. 152. – 153.

(hrvatski: *svršeni vid*). Za nadređenu se kategoriju ‘vida’ rabi u poljskoj terminologiji samo latinska posuđenica *aspekt*. Odgovarajući njemački nazivi glase *unvollendeter* ili *imperfektiver Aspekt* i *vollendeter* ili *perfektiver Aspekt*. Međutim, izbjegavam njemačke latinske posuđenice jer se mogu zamijeniti s nazivima *Imperfekt* i *Perfekt*, koji znače određene potkategorije kategorije ‘načina vršenja glagolske radnje’.

Njemačke je aspektološke nazive *unvollendeter (Aspekt)* i *vollendeter (Aspekt)* uveo slovenski filolog i profesor na Sveučilištu u Beču Franc Miklošič (Franz, Franjo Miklosich; Ritter von Miklosich; 1813. – 1891.), i to u četvrtom svesku svoje Poredbene gramatike slavenskih jezika (*Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, 1868. – 1874.).⁶ Miklošič je bio i jedan od osnivača slavistike. Izabrao je te nazive prema svojoj odredbi obiju vidskih potkategorija, koje glasi:

„Eine Handlung wird entweder als dauernd dargestellt oder als vollendet ausgesagt.“
(‘Radnja se prikazuje ili kao trajna ili se iskazuje kao završena.’)⁷

Po toj se odredbi, dakle, glagolska radnja prikazuje ili u vršenju ili u izvršenosti i ostvarenosti. Jasno je da tu nije riječ o aspektološkoj odredbi nego o odredbi u vezi s kategorijom ‘načina vršenja glagolske radnje’. Prije Miklošičeve su odredbe njemački standardni aspektološki odnosno akcionsartno-teorijski nazivi bile samo latinske posuđenice *imperfektiv* i *perfektiv*.

U slavističkoj su nazivoslovnoj povijesti latinske posuđenice poput *imperfektivni (vid)* i *perfektivni (vid)* s izuzetkom ruskoga nazivoslovlja općenito bile jedini prvorazredni nazivi za te dvije aspektološke potkategorije. Pri tome se naziv za imperfektivni vid djelomice razumio samo kao negacija naziva za perfektivni vid, znači bez vlastitoga značenja.

Izvorni je latinski glagolski oblik, kada je riječ o latinskim posuđenicama poput hrvatske *perfektivni* i njemačke *perfektiv(er)*, oblik *perfectus*. Ali taj oblik ima dvojako značenje, naime s jedne strane to je oblik pridjeva trpnoga prošloga (participa pasivnoga preteritnoga) latinskoga glagola *perficere*, koji znači ‘pròvesti, učiniti; završiti’ (njemački: ‘zu Stande bringen, vollenden’), a s druge je strane taj oblik *perfectus* samostalan pridjev, koji znači ‘sàvršen(i)’ (njemački: ‘vollkommen’).⁸

Povijesna tumačenja i usustavljenja aspektoloških naziva tipa latinske posuđenice *perfektivni* pokazuju da se iz aspektoloških teorijskih razloga i pod utjecajem udžbenika grčkoga i latinskoga jezika najprije uzelo latinski pridjev *trpni prošli* kao izvorni oblik i njegovo značenje kao izvorno značenje za te posuđenice. Međutim, posljedica je toga bila da su se nazivi poput *perfektivni* razumjeli kao akcionsartno-teorijski nazivi za kategoriju ‘načina vršenja glagolske radnje’. Samo kad se zanemaruje doslovno značenje tako posuđenih naziva, oni mogu biti rabljeni kao pravi aspektološki nazivi.

⁶ Vidi: Isačenko, 1968., str. 349.

⁷ Miklošič, 1883., str. 274.; navod prema Isačenko, 1968., str. 349.

⁸ Vidi: Georges, 1843., stupci 584. – 585.

Po uzorku su se njemačkih naziva *perfektiv* i *imperfektiv* u nazivoslovlju zapadno- i južnoslavenskih jezika tvorile njima odgovarajuće posuđenice. Tako imamo hrvatske nazive *svršeni* (*vid*) i *nesvršeni* (*vid*) te poljske nazive *dokonany* (*aspekt*) i *niedokonany* (*aspekt*). Što se tiče značenja tih naziva, to su svi zapravo posredne prevedenice latinskoga izvornoga glagolskog oblika njemačke posuđenice *perfektiv(er)*, naime latinskoga pridjeva trpnoga prošloga *perfectus*, koji znači ‘proveden, učinjen; završen’; njemački: ‘zu Stande gebracht, vollendet, vervollkommnet’. Time je teorija ‘načina vršenja glagolske radnje’ kao tumačenje slavenske kategorije ‘vida’, iako pogrješna, nazivoslovno utvrđena, ustaljena i učvršćena. Isto tako, njemački aspektološki nazivi *vollendet* i *unvollendet* kao prevedenice naziva *perfektiv* i *imperfektiv* potječu posredno od latinskoga pridjeva trpnoga prošloga *perfectus* a ne od homonimnoga s njim, samostalnoga pridjeva *perfectus*.

Za jednoznačan naziv za obje vidske potkategorije bilo bi potrebno uzeti kao izvorni oblik latinski pridjev *perfectus*, koji znači ‘savršen(i)’. Međutim, ispravne su se teorijske aspektološke spoznaje stekle u slavistici tek potkraj 19. st., ali u slavistici su se preuzele i raširile do sredine 20. st. samo pojedinačno. Ruski je aspektološki naziv *совершенно[=é]нный* (*вид*) kao leksikografski samostalna riječ rezultat terminologiziranja ruske pridjevne posuđenice iz crkvenoslavenskoga jezika *совершенно[=é], нный*, čije je općejezično značenje ‘savršen, cjelovit, besprijekoran’ (njemački: ‘vollkommen, vollständig, gänzlich’). Stoga se može ruske aspektološke nazive *совершенно[=é]нный* (*вид*) odnosno *несовершенно[=é]нный* (*вид*) kao takve razumjeti kao aspektološke nazive. Za razliku od toga, ruski oblik pridjeva trpnoga prošloga od nesvršenoga glagola *совершить* ‘provesti, učiniti; završiti’ (njemački: ‘vollbringen, vollziehen’), koji odgovara latinskomu pridjevu trpnomu prošlomu *perfectus*, glasi *совершённый*.⁹ Budući da ruskomu posuđenomu pridjevu *совершенно[=é]нный* odgovara hrvatski pridjev *savršeni*, bilo bi moguće stvoriti oba naziva za vidske potkategorije kao prevedenice latinskoga pridjeva *perfectus*, tj. uzeti pridjevne posuđenice iz crkvenoslavenskoga jezika *savršeni* (*vid*) i *nesavršeni* (*vid*) umjesto hrvatskih participa *svršeni* (*vid*) i *nesvršeni* (*vid*).

Ako se temeljni nazivi *vid*, *nesvršeni* ili *imperfektivni* (*vid*), *svršeni* ili *perfektivni* (*vid*) rabe kao akcionsartno-teorijski nazivi, glagoli se i njihovi oblici razdjeljuju po kriteriju njihovih akcionsarta u dvije opće skupine, naime u akcionsartnu skupinu ‘nesvršenih’ ili ‘imperfektivnih’ glagola i u akcionsartnu skupinu ‘svršenih’ ili ‘perfektivnih’ glagola. Uz to postoje i glagoli koji pripadaju objema skupinama. U tom slučaju naziv *vid* označuje opću kategoriju, koja je akcionsartno-teorijskim pojmovima ‘nesvršeni’ i ‘svršeni’ nadređena. Pri tome se nazivi *vid*, *nesvršeni* ili *imperfektivni* (*vid*), *svršeni* ili *perfektivni* (*vid*) ne razumiju kao pojmovno samostalni nazivi, nego se relacijski određuju tipičnim dodijeljenim akcionsartima. Stoga bi u

⁹ Crkvenoslavenski: съвршити ‘provesti, učiniti; završiti’ (njemački: ‘vollbringen, vollenden, vollziehen’).

tom slučaju načelno bilo moguće zamijeniti naziv *vid* nazivom *akcionsart*. Međutim, jasno je da bi se u tom slučaju problem i razjašnjenje iskonske slavenske kategorije ‘vida’ i njezinih obiju potkategorija izgubili iz vida i time jezična činjenica da je u svim slavenskim jezicima uporaba svih glagola i njihovih oblika aspektološki dihotomijski razdijeljena u nesvršenu i svršenu uporabu te da postoje glagolski vidski parovi čiji se članovi razlikuju samo aspektološki, naime samo svojim vlastitim vidom.

Tumačenje kategorije ‘vida’ kao samostalne, glagolske, morfološke kategorije

Definicijsko je razlikovanje između aspektološke kategorije ‘vida’ i kategorije ‘akcionsarta’ prvi proveo švedski slavist Sigurd Agrell u svojoj disertaciji o kategorijama ‘vida’ i ‘akcionsarta’ kao kategorijama poljskih glagola. Ta je disertacija objavljena 1908.¹⁰

Međutim, pojmovne je preduvjete za takvo jasno razlikovanje već bio stvorio 1876. češki filolog grčkoga i latinskoga jezika Emil Černý u svojoj studiji na ruskom jeziku o odnosu kategorije ‘vida’ u morfologiji ruskih glagola prema kategoriji ‘vremena’ u morfologiji grčkih glagola.¹¹ Ta je studija najprije bila objavljena kao nesamostalni članak u Sankt Peterburgu 1876., a već godinu kasnije tamo i samostalno. U toj se studiji kategorija ‘svršenoga vida’ određuje kao samostalna kategorija koju treba razlikovati s jedne strane od kategorije ‘akcionsarta’, a pri tome posebice od potkategorije ‘završenosti dotične glagolske radnje’, a s druge strane od glagolsko-morfološke kategorije ‘vremena’.

Po toj se odredbi glagolska radnja izriče u slučaju svršenoga vida ‘sabrano, zatvoreno u cjelovitosti, sumarno, u sažetom obliku’, na izvornom ruskom jeziku to glasi: „Он [Совершенный вид, L. A.] представляет действие собирательно, сомкнуто в совокупности, суммарно, в сжатом виде“; A. V. Isačenko preveo je ključne riječi te odredbe na njemački kao „gesammelt, geschlossen, in ihrer Gesamtheit, summarisch, in gedrängter Form“.¹² Za nesvršeni vid ta odredba nikako ne vrijedi. Terminološka je ključna riječ u toj odredbi svršenoga vida riječ *cjelovitost* (ruski: *свокупность*; njemački: *Gesamtheit*). Tom se svojom odredbom svršenoga vida Černý jasno suprotstavio odgovarajućoj odredbi utjecajnoga bečkoga profesora Franca Miklošiča, koji je u četvrtom svesku svoje Poredbene gramatike slavenskih jezika (*Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, 1868. – 1874.) odredio

¹⁰ Agrell, 1908., str. 78.; Młynarczyk, 2004., str. 36.; Isačenko, 1968., str. 385.

¹¹ Černýj [Černý], 1877.; Emil je Černý studirao kod Georga Curtiusa, koji je 1849. – 1851. bio pročelnik Filološkoga seminara u Pragu i 1851. – 1854. profesor klasične filologije na sveučilištu u Pragu. Od 1868. Černý živi u Rusiji te radi kao gimnazijski učitelj klasičnih jezika i kao gimnazijski upravitelj.

¹² Černýj, 1877., str. 9.; ruski je izvorni tekst naveden prema Isačenko, 2003., str. 131.; njemački je prijevod naveden prema Isačenko, 1968., str. 348.

obje vidске potkategorije u vezi s kategorijom ‘načina vršenja glagolske radnje’, naime svršeni vid kao prikaz glagolske radnje kao završene i u izvršenosti, a nesvršeni vid kao prikaz glagolske radnje kao trajne i u vršenju.¹³ To je protivljenje bilo to značajnije što je Černý u to vrijeme kad je Miklošič bio bečki profesor, studirao baš na Sveučilištu u Beču.

U sljedećim se desetljećima definicija svršenoga vida Emila Černoga sa svojim aspektološki ključnim pojmom ‘cjelovitosti’ u slavistici malo pomalo prihvatila i dalje razjašnjavala. Napose je češki slavist Antonín Dostál u raspravi iz 1954. utvrdio da tako određena potkategorija ‘svršenoga vida’ za razliku od potkategorije ‘nesvršenoga vida’ isključuje svaki obzir na vremenski tijek dotične glagolske radnje. Stoga je sastavnica ‘cjelovitosti’, o kojoj je u definiciji svršenoga vida riječ, apstraktna ‘cjelovitost’.¹⁴

Tumačenje kategorije ‘vida’ u hrvatskim gramatikama

Kada je riječ o hrvatskim gramatikama, tumačenje kategorije ‘vida’ i njezinih obiju potkategorija kao aspektoloških samostalnih kategorija, koje odgovara manje-više definicijama Emila Černoga i Antonína Dostála, može se naći samo u Sintaksi hrvatskoga književnog jezika Radoslava Katičića.¹⁵ Katičićevo tumačenje glasi:

„Svršenim vidom izriče se radnja, zbivanje ili stanje kakvi su sami po sebi, bez obzira na tijek vremena u kojem se odvijaju ili su smješteni u njemu. Tako izrečeni, gledaju se kao nedjeljiva cjelina jer se zanemaruje vrijeme u kojem bi bili raspoređeni njihovi dijelovi.“¹⁶ i „Nesvršenim vidom izriče se radnja, zbivanje ili stanje s obzirom na tijek vremena u kojem se odvijaju ili su smješteni u njemu. Tako izrečeni, gledaju se protegnuti u vremenu, ...“¹⁷

Tumačenja u gramatici Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika iz 2007. i u njezinu prethodnom izdanju Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika iz 1991., međutim, odgovaraju samo djelomično i to nêdostatno definicijama Emila Černoga i Antonína Dostála. Tumačenje u gramatici Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika glasi:

„Glagolski vid ili aspekt gramatička je kategorija koja svakomu glagolu i svakomu konkretnom glagolskom obliku daje određeno opće značenje. Vid je u hrvatskom je-

¹³ Vidi: Isačenko, 1968., str. 349., gdje se upućuje na Miklošič, 1883., str. 274.

¹⁴ Vidi: Dostál, 1954.; pregled pojmovne povijesti potkategorije svršenoga vida s obzirom na odrednicu „cjelovitosti“ donosi Isačenko, 1960; Isačenko, 1968., str. 347. – 350.; Isačenko, 2003., str. 131. – 132. Tumačenje kategorije ‘vida’ i njezinih obiju potkategorija kao aspektoloških samostalnih kategorija s njihovim aspektološki ključnim pojmom ‘cjelovitosti’, znači tumačenje koje odgovara definicijama Emila Černoga i Antonína Dostála, preuzela je također ruska polonistica Zoja N. Strekalova u svojoj obuhvatnoj monografiji o kategoriji vida u morfologiji poljskih glagola (Strekalova, 1979.).

¹⁵ Katičić, 2002.

¹⁶ Katičić, 2002., str. 51.: t. 92.

¹⁷ Katičić, 2002., str. 52.: t. 93.

ziku dvojčan (binaran): svršen (perfektivan) ili nesvršen (imperfektivan). Svršeni vid izražava radnju kao cjelinu, obuhvaćenu jednim pogledom: ... Nesvršeni vid ostavlja to obilježje neizraženo, tj. radnja se promatra u procesu bez obzira na početak i kraj, o njima se ništa ne govori, ne promatra se kao zatvorena cjelina ...“¹⁸

Isto tako piše u prijašnjem izdanju iz 1991. u Povijesnom pregledu, glasovima i oblicima hrvatskoga književnog jezika.¹⁹ Ali obje su vidske potkategorije u svim trima djelima određene kao dvojčane, tj. binarne čiji je međusobni logički odnos kontradiktoran, iz čega proizlazi da je svaka konkretna uporaba nekoga glagola ili u nesvršenom ili u svršenom vidu.

Međutim, sâma se najviša aspektološka kategorija ‘vida’, koja je izravno nadređena potkategorijama ‘nesvršenoga’ i ‘svršenoga vida’, sadržajno ne određuje i ne tumači kao samostalna aspektološka kategorija ni u Katičićевой Sintaksi iz 2002., ni u Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika iz 2007. Kako navedena Katičićeva odredba pokazuje, bitno je obilježje svršenoga vida pogled na glagolsku radnju kao nedjeljivu cjelinu i to bez obzira na tijek vremena, što znači da je rečena ‘cjelina’ poimana kao apstraktna cjelina. U gramatikama Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika i Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika, autori se obaziru glede svršenoga vida samo na obilježje cjelovitosti glagolske radnje, koja je obuhvaćena jednim pogledom, ali ne i na izvanvremenost sadržaja toga saglédanja dotične glagolske radnje. To može značiti da je rečena ‘cjelina’ poimana kao konkretna cjelina dotične glagolske radnje. Nesvršeni se vid u svima trima djelima određuje, za razliku od svršenoga vida, obilježjem vremenskosti u saglédanju glagolske radnje, znači obilježjem obzira na tijek vremena; glagolska se radnja, dakle, promatra u slučaju nesvršenoga vida konkretno u procesu. Pri tome se samo u potonjim dvjema gramatikama izričito ističe da se u slučaju nesvršenoga vida glagolska radnja ne promatra kao zatvorena cjelina. U Katičićевой se Sintaksi o tome ništa ne izriče.

U Hrvatskoj gramatici (2. promijenjeno izdanje iz 1997.), u Gramatici hrvatskoga jezika Stjepka Težaka i Stjepana Babića (13. popravljeno izdanje iz 2003.) i u Praktičnoj hrvatskoj gramatici Dragutina Raguža iz 1997., kategorija se ‘vida’ sa svojim dvjema potkategorijama, za razliku od gore navedenih triju gramatika, opet određuje kao čisto akcionsartno-teorijska kategorija. Odredba u Hrvatskoj gramatici glasi:

„Glagoli koji izriču radnju u vršenju zovu se nesvršeni (imperfektivni) ili glagoli nesvršenoga (imperfektivnoga) vida. ... Glagoli koji izriču izvršenost radnje zovu se svršeni (perfektivni) ili glagoli svršenoga (perfektivnoga) vida.“

Slično se određuju te kategorije u Težak-Babićевой Gramatici hrvatskoga jezika, naime kako slijedi:

¹⁸ Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika, 2007., str. 499.: t. 1021.

¹⁹ Povijesni pregled, glasovi i oblici, 1991.: str. 669.: t. 575.

„Po vidu su glagoli svršeni i nesvršeni. Nesvršeni glagoli izriču radnju koja u određenom vremenu još nije svršena. Svršeni glagoli izriču radnju koja je u određenom vremenu već svršena bilo u cjelini bilo samo djelomično.“

A još je izrazitije čisto akcionsartno-teorijsko shvaćanje kategorije ‘vida’ kod Dragutina Raguža kad piše:

„Svaki glagol znači ili radnju, proces, u razvoju (*ráđiti, pjěvati, čitati, písati* itd.) ili radnju kao završen proces (*uráđiti, zápjevati, napísati* itd.). Prvi se zato zovu nesvršeni (imperfektivni) glagoli, a drugi svršeni (perfektivni) glagoli.“²⁰

Zrinka Jelaska i Nives Opačić u svojem članku o Glagolskom vidu i vidskim parovima daju hibridno akcionsartno-aspektološku odredbu vidskih kategorija. Njihovo tumačenje glasi:

„Svaki glagol izriče i podatak o svršenosti ili nesvršenosti radnje, koji se naziva vidom ili aspektom... Nesvršeni ili imperfektivni glagoli označavaju radnju koja se vrši u vremenu, radnju kao neograničen proces, ... Svršenim vidom izriče se sam čin iskazan glagolom. Njime se radnja promatra kao gotova, izvedena, bez obzira na vrijeme u koje se smješta. Svršeni ili perfektivni glagoli, označavaju izvršenost, ograničenost, proces vezan početkom, svršetkom, prostorno ili kako drugačije. Radnja se nužno promatra kao cjelina pa se ne može promatrati raspoređena u vremenskome tijeku ...“²¹

U toj bi definiciji mogla samo odrednica da se „radnja nužno promatra kao cjelina“ i stoga „se ne može promatrati raspoređena u vremenskome tijeku“, odgovarati definiciji vidskih kategorija po Emilu Černomu i Antonínu Dostálu. Same nazive *svršeni* i *nesvršeni* (*vid*) i s njima također nadređenu opću kategoriju ‘vida’, međutim, autorice bez dvojbe shvaćaju, kako pokazuje njihov kontekst, čisto akcionsartno-teorijski, tj. naziv *svršeni* manje-više znači isto kao *završeni, dokončani*, a naziv *nesvršeni* isto kao *nezavršeni, nedokončani*.

Nikoje aspektološko tumačenje, odnosno, odredbu vidskih kategorija daje Silić-Pranjковиćeva gramatika, gdje se u stvari samo tvrdi opća činjenica da se hrvatski glagoli kao svršeni ili nesvršeni glagoli dijele u dvije skupine. Dotična tvrdnja glasi:

„Glagolski je vid sredstvo izražavanja svršenosti i nesvršenosti glagolske radnje, stanja ili zbivanja. Po njemu se glagoli dijele na svršene (perfektivne) i nesvršene (imperfektivne).“²²

Iza te tvrdnje odmah slijede tvrdnje o tvorbi svršenih i nesvršenih glagola. Ako se u danom navodu uzimaju nazivi *svršenost* i *nesvršenost* doslovce, onda treba tumačiti njihove pojmove kao akcionsartno-teorijske pojmove. Vidske se kategorije ni u Babićevoj velikoj Tvorbi riječi u hrvatskome književnome jeziku teorijski ne

²⁰ Vidi: Hrvatska gramatika, 1997., str. 225.: t. 612.; Težak-Babić, 2003., str. 139.: t. 278.; Raguž, 1997., str. 157.: t. 302.

²¹ Vidi: Jelaska i Opačić, 2005., str. 152. odnosno 153.

²² Vidi: Silić-Pranjковиć, 2007., str. 48.: t. 205.

razjašnjaju, pri čemu najviše kategorije ‘vida’ uopće nema, a njezine se dvije potkategorije jednostavno pretpostavljaju kao dane i poznate.²³ Međutim, gramatičko aspektološko razjašnjavanje i određivanje tih kategorija i ne pripada jezikoslovnom području tvorbe riječi.

Nesvršeni i svršeni vid kao određeni odnos opažanja govornika prema dotičnomu glagolskom obliku i njime označenoj zbilji

Na kraju ovoga izlaganja još nekoliko napomena o pozitivnom sadržajnom aspektološkom tumačenju vidskih kategorija. Temeljno je da glagolski vid nije inherentno, objektivno svojstvo glagolske radnje nego određeni predodžbeni odnos govornika kao nositelja jezika prema glagolskoj radnji, točnije prema dotičnomu nesvršenom ili svršenom glagolskom obliku i prema njime označenoj zbilji. Općenito, taj odnos može biti dvojak. Prvo, u slučaju je nesvršenoga vida taj odnos predmetno-konkretan kao u slučaju neposrednoga aktualnoga opažanja postojeće zbilje u njezinoj konkretnoj potpunosti i punini; pri tome se uključuju i odgovarajuća sjećanja sa svojim predodžbama i preslikama prošle ili u budućnosti postojeće konkretne zbilje. Drugo, u slučaju svršenoga vida taj je odnos naprotiv neka vrsta redukcije nesvršenoga vida, tj. svođenje konkretnoga opažanja dotičnim svršenim glagolskim oblikom označene zbilje na pojednostavnjeni predodžbeni odnos, jer u svršenom vidu konkretnost predmeta kao sastojak njegova opažanja ispada; a ta je konkretnost sastavno svojstvo nesvršenoga vida. Glagolska se radnja u slučaju svršenoga vida promatra i zamišlja samo glede svojih dotičnim glagolskim oblikom danih obilježja i stoga ne kao konkretni nego kao apstraktni predodžbeni predmet. Takvo se tumačenje svršenoga vida može shvatiti kao eksplikacija aspektološke odredbe svršenoga vida kao opažanja glagolske radnje kao ‘izvanvremenske cjeline’.

Što se tiče naziva *nesvršeni* i *imperfektivni*, na njemačkom *unvollendet* i *imperfektiv*, treba upozoriti i na to da oba imaju svoje vlastito samostalno značenje, premda su ti nazivi, tvorbeno gledano, negacijske tvorenice i tvoreni negacijskim prefiksima jer su konkretni odnos opažanja u slučaju nesvršenoga vida i njegova redukcija na apstraktni odnos u slučaju svršenoga vida pozitivno dane činjenice. Stoga, značenje naziva *nesvršeni* i *imperfektivni* nije puko logičko-negacijsko značenje koje bi bilo izvedeno od značenja naziva *svršeni* odnosno *perfektivni*.

Literatura

Agrell, S., 1908., *Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte: ein Beitrag zum Studium der indogermanischen Präverbia und ihrer Bedeutungsfunktionen*, Lund

²³ Vidi: Babić, 2002.

- Auburger, L., 1988., Die Prehensionentheorie als Erklärungsmöglichkeit für die slavische Aspektkategorie. U: E. Wolf-Gazo (ur.), *Process in Context. Essays in Post-Whiteheadian Perspectives*, Bern, str. 183. – 200.
- Babić, S., ³2002., *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, Zagreb
- Babić, S., Brozović, D., Moguš, M., Pavešić, S., Škarić, I., Težak, S., 1991., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrta za gramatiku*, Zagreb
- Babić, S., Brozović, D., Škarić, I., Težak, S., 2007., *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, Zagreb
- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V., Znika, M., ²1997., *Hrvatska gramatika*, Zagreb
- Czochralski, J., 1975., *Verbalaspekt und Tempussystem im Deutschen und Polnischen. Eine konfrontative Darstellung*, Warszawa
- Černyj, Ė. V. [Černý, E.], 1877., *Ob otnošenii vidov russkogo glagola k grečeskim vremenam. S pravilami dlja perevoda vidov russkogo glagola na grečeskij jazyk*, Sankt-Peterburg
- Dostál, A., 1954., *Studie o vidovém systému v staroslověňštině*, Praha
- Forsyth, J., 1970., *A grammar of aspect. Usage and meaning in the Russian verb*, Cambridge
- Georges, K. E., 1843., *Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch nach dem heutigen Standpunkte der lateinischen Sprachwissenschaft. Zeiter Band, K-Z*, Leipzig
- Greč, N. I., 1827., *Prostrannaja russkaja grammatika. Tom pervyj*, Sanktpeterburg
- Isačenko, A. V., 1960., *Slovesný vid, slovesná akce a obecný charakter slovesného děje. U: Slovo a slovesnost*, ročník 21, číslo 1, Praha, str. 9. – 16.
- Isačenko, A. V., 1968., *Die russische Sprache der Gegenwart. Teil I: Formenlehre*, München
- Isačenko, A. V., ²2003., *Grammatičeskij stroj russkoga jazyka v sopostavlenii s slovackim. Morfologija*, Moskva
- Jelaska, Z., Opačić, N., 2005., *Glagolski vid i vidski parovi. U: Jelaska, Z. i sur., Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb, str. 152. – 169.
- Katičić, R., ³2002., *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb
- Miklosich, F., ²1883., *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. Band IV*, Wien
- Młynarczyk, A. K., 2004., *Aspectual Pairing in Polish. Aspectuelle Paarvorming in het Pools*, Utrecht
- Raguž, D., 1997., *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb
- Růžička, R., 1952., *Der russische Verbalaspekt. U: Russischunterricht. Zeitschrift für den Russischunterricht in der Grund- und Oberschule*, 5. Jg., Heft 4, Berlin, str. 161. – 169.
- Silić, J., Pranjković, I., ²2007., *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb
- Smotryc'kyj, M., 1619., *Hrammatiki slavenskija pravilnoe syntagma, Jevje*
- Smotryc'kyj, M., 1974., *Kirchenslavische Grammatik (Erstausgabe)*. Hrsg. u. eingel. von Olexa Horbatsch. Frankfurt am Main
- Strekalova, Z. N., 1979., *Morfologija glagol'nogo vida v sovremennom pol'skom literaturnom jazyke*, Moskva
- Szober, S., ¹²1962., *Gramatyka języka polskiego*, Warszawa
- Težak, S., Babić, S., ¹³2003., *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, Zagreb

Sažetak

Leopol Auburger, Njemačka

UDK 81'373.611, pregledni rad

primljen 11. ožujka 2015., prihvaćen za tisak 17. travnja 2015.

Aus der Bedeutungsgeschichte der aspektologischen Grundtermini

Die aspektologisch-verbmorphologischen Grundtermini bzw Grundkategorien kroatisch *vid* bzw. *aspekt* (deutsch: *Aspekt*), *svršeni* bzw. *perfektivni vid* (deutsch: *vollendeter* oder *perfektiver Aspekt*), *nesvršeni* bzw. *imperfektivni vid* (deutsch: *unvollendeter* oder *imperfektiver Aspekt*), werden in ihrer wesentlichen slavistischen terminologischen Bedeutungsgeschichte dargestellt. Hierbei ist die Unterscheidung zwischen den eigenständigen verbmorphologischen Kategorien des „Aspekts“ und der beiden Unterkategorien des „unvollendeten“ und des „vollendeten Aspekts“ von der grammatisch-lexikologischen Kategorie der „Aktionsart“ zentral. Die verbmorphologische Aspektkategorie der slavischen Sprachen betrifft im Unterschied zur Aktionsartkategorie nicht eine dem Verbgesehen inhärente, objektive Eigenschaft sondern ein bestimmtes Wahrnehmungsverhältnis des Sprechers dazu, das allgemein mit der Unterscheidung zwischen einer konkreten und zeitlich bestimmten sowie einer abstrakten und außerzeitlichen Wahrnehmung beschrieben werden kann. Auf die terminologische Festschreibung der Erklärung der Aspektkategorie als Aktionsartkategorie in der Slavistik ist insbesondere die diesbezügliche Definition von Franz Miklosich von starkem Einfluss gewesen. Hierbei hat auch die Doppeldeutigkeit der lateinischen Verbform *perfectus* als einerseits passives Präteritalpartizip zu *perficere* und als andererseits eigenständiges Adjektiv mit der Bedeutung „vollkommen“, kroatisch: *savršeni*, eine Rolle gespielt.

**DUHOVI I KULA BABILONSKA
JEZIČNA RAZNOLIKOST I MEĐUSOBNO RAZUMIJEVANJE**

Ante Periša

Uvod

Najpoznatiji tekst o jeziku u Bibliji (ako ne i uopće, tj. u općoj svjetskoj literaturi) po svoj prilici jest pripovijest o Kuli babilonskoj (Post 11, 1-9), a koja započinje tvrdnjom: „Sva je zemlja imala jedan jezik i riječi iste.“ (Post 11, 1). Potom slijedi dramatičan prikaz brkanja jezika (stvaranja brojnosti jezika) i rušenja Kule babilonske kao posljedici te zbrke u do tada navodno složnom i jedinstvenom čovječanstvu.

Čini se da taj mitski prikaz leži u podlozi nekih jezikoslovnih (i ne samo jezikoslovnih) koncepata prema kojima bi se jedinstvo čovječanstva (i raj na zemlji) moglo